

Держава та регіони

Серія:
Економіка та підприємництво
2023 р., № 1 (127)

Науково-виробничий журнал

Голова редакційної ради: **О. В. Покатаєва**,
доктор економічних наук, доктор юридичних наук, професор

Головний редактор:
О. І. Трохимець, доктор економічних наук, професор

Редакційна колегія:
К. М. Жиленко, доктор економічних наук, доцент
О. В. Козирєва, доктор економічних наук, професор
Г. Ю. Кучерова, доктор економічних наук, професор
С. П. Кучин, доктор економічних наук, професор
Н. Г. Метеленко, доктор економічних наук, професор
І. М. Ненно, доктор економічних наук, доцент
А. А. Олешко, доктор економічних наук, професор
М. М. Фесенко, доктор економічних наук, професор
В. О. Ткач, доктор економічних наук, доцент
С. М. Халатур, доктор економічних наук, професор
Н. С. Шалімова, доктор економічних наук, професор
Н. В. Якименко-Терещенко, доктор економічних наук, професор

Іноземні члени редакційної колегії:
Аміт Кумар, доктор фінансів, доцент (м. Лакнау, Індія)
Ян Польцин, доктор економічних наук, професор (м. Піла, Польща)
Anna Sobczyk-Kolbuch, Ph.D., Associate Professor (Katowice, Poland)

Технічний редактор: **О. В. Петрова**
Дизайнер обкладинки: **Я. В. Зоська**

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України
в галузі економічних наук (Категорія «Б»)
на підставі Наказу МОН України
від 17 березня 2020 року № 409 (Додаток № 1).
Галузь науки: економічні.

Спеціальності: 051 – Економіка; 071 – Облік і оподаткування;
072 – Фінанси, банківська справа та страхування; 073 – Менеджмент;
075 – Маркетинг; 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
292 – Міжнародні економічні відносини.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index
Copernicus International (Республіка Польща)

Усі права захищені. Повний або частковий передрук і переклади
дозволено лише за згодою автора і редакції.
При передрукуванні посилання на журнал "Держава та регіони.
Серія: Економіка та підприємництво" обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора і не відповідає
за фактичні помилки, яких він припустився.

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати
авторські оригінали, в тому числі змінювати назву та рубрикацію.
В статтю можуть вноситися зміни редакційного характеру
без згоди автора (авторів).

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Державного комітету
інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України про державну
реєстрацію друкованого засобу
масової інформації
Серія KB No 14178-3149 ПР від 24.04.2008 р.

Видавець:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Державного комітету
інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України
про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3321 від 25.11.2008 р.

Журнал ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
22.03.2023 р., протокол № 8

Адреса редакції:

Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б.
Телефон: +38 (050) 050 2012
Електронна пошта: ebitda@helvetica.ua
Офіційний сайт:
www.econom.stateandregions.zp.ua

Підписано до друку 24.03.2023
Формат 60×84/8. Ризографія. Тираж 300 пр.
Замовлення № 0423/245.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
69002, Україна, м. Запоріжжя,
вул. Олександрівська, 84, оф. 414
Телефони: +38 (095) 934 48 28,
+38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Покорчак С.А., Хома І.Б.

БІЗНЕС-СТРУКТУРИ –

ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 6

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Чала В.С.

ПОВОЄННА РОЗБУДОВА В УКРАЇНІ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ:

ОСНОВНІ СЦЕНАРІЇ.....12

Shevchenko Iryna, Imnadze Iraklii

MECHANISM OF GLOBAL MARKETS:

DEVELOPMENT, FUNCTIONING AND TRENDS 19

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Бобровська О.Ю.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ

КОРПОРАТИВНОГО СПОСОБУ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В ЕКОНОМІЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМАХ.....25

Горбаченко С.А., Клевцєвич Н.А.

МОЖЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ ЦИРКУЛЯРНОСТІ

В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 35

Шелеметьєва Т.В., Трохимець О.І., Тюха М.Д.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ.....41

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Багорка М.О., Кадирус І.Г.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МАРКЕТИНГУ

АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....52

Батюк Р.Б.

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ

НА РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....60

Македон В.В., Байлова О.О.

ОЦІНКА ВИТРАТНИХ СКЛАДОВИХ

ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВ

РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ.....68

Халахур Ю.Л., Клименко Л.В.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

У ЗАКЛАДАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....77

<i>Шатіло О.В.</i> ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	82
<i>Шумкова В.І.</i> УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ.....	87
<i>Шумкова О.В.</i> ІНТЕГРОВАНА СИСТЕМА МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ МАРКЕТИНГУ.....	93

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

<i>Діденко І.О., Холявко Н.І.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	98

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

<i>Атаманчук Ю.М.</i> МОДЕЛЬ ВЗАЄМНОЇ АДАПТАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ Й РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	103
<i>Khaminich Svitlana, Sokol Polina, Hordiichuk Svitlana</i> GENDER ISSUES IN THE CONTEXT OF ECONOMIC RELATIONS.....	107

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

<i>Онишко С.В., Добрянська Н.Б.</i> ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ТРЕНДІВ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ.....	112
<i>Фрадинський О.А.</i> ПОДАТКОВА АМНІСТІЯ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ.....	120

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

<i>Варламова І.С., Сьомченко В.В., Варламова А.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ І ОБОРОТНОСТІ ТОВАРУ.....	126
<i>Пилипенко Л.М., Грицай О.І., Воськало Н.М.</i> ОБЛІКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗЕРВІВ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВАМИ З РОЗВІДКИ ЗАПАСІВ ТА ВИДОБУВАННЯ КОРИСНИХ КОПАЛИН.....	131
<i>Коваленко О.В., Паргаменко О.О.</i> АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ СТЕЙХОЛДЕРІВ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ АГРЕСІЄЮ РФ.....	136

CONTENTS

ECONOMIC THEORY AND HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT

Pokorchak Sviatoslav, Khoma Iryna

BUSINESS STRUCTURES – ELEMENT OF BUSINESS DEVELOPMENT.....	6

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Chala Veronika

POST-WAR DEVELOPMENT OF THE GREEN ECONOMY IN UKRAINE: MAIN SCENARIOS.....	12

Shevchenko Iryna, Imnadze Iraklii

MECHANISM OF GLOBAL MARKETS: DEVELOPMENT, FUNCTIONING AND TRENDS	19

ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

Bobrovskia Olena

CONCEPTUAL COMPONENTS OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF THE CORPORATE WAY OF ORGANIZING ACTIVITIES IN ECONOMIC AND SOCIAL SYSTEMS.....	25

Horbachenko Stanislav, Kliievtsievych Nataliia

OPPORTUNITIES FOR ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE BASIS OF CIRCULARITY IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION.....	35

Shelemetieva Tetiana, Trokhymets Olena, Tiukha Maria

FEATURES OF FORMATION OF STRATEGY OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS: THE EXPERIENCE OF GERMANY.....	41

ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

Bahorka Mariia, Kadyrus Iryna

FORMATION OF THE MARKETING SYSTEM OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE.....	52

Batyuk Roman

ASSESSMENT OF FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	60

Makedon Viacheslav, Baylova Olena

ASSESSMENT OF COST COMPOSITION AND INVESTMENT RISKS OF ENTERPRISES OF THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY.....	68

Halahur Yuliya, Klymenko Lidiia

DIRECTIONS OF PERSONNEL MANAGEMENT IMPROVEMENT IN HOTEL AND RESTAURANT INSTITUTIONS.....	77

Shatilo Oksana

DOCTRINAL APPROACHES TO DEFINING STRATEGIC MANAGEMENT TOOLS.....	82

Shumkova Viktoriia

PERSONNEL MANAGEMENT AS A TOOL OF SOCIAL-ETHICAL MARKETING.....	87

Shumkova Olena

INTEGRATED SYSTEM OF MARKETING COMMUNICATIONS IN INTERNATIONAL MARKETING.....	93

ECONOMY OF NATURAL RESOURCES MANAGEMENT AND ENVIRONMENT PROTECTION

Kholiavko Nataliia

THEORETICAL ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE.....	98

DEMOGRAPHY, LABOR ECONOMY, SOCIAL ECONOMY AND POLITICS

Atamanchuk Yurii

MODEL OF MUTUAL ADAPTATION OF THE LABOR MARKET AND THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES IN UKRAINE.....	103

Khaminich Svitlana, Sokol Polina, Hordiichuk Svitlana

GENDER ISSUES IN THE CONTEXT OF ECONOMIC RELATIONS.....	107

ONEY, FINANCES AND CREDIT

Onyshko Svitlana, Dobranska Natalya

FINANCIAL BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION AND ITS IMPACT ON THE FORMATION OF LONG-TERM TRENDS OF POST-WAR DEVELOPMENT.....	112

Fradynskyi Oleksandr

TAX AMNESTY IN UKRAINE: FEATURES AND RESULTS.....	120

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Varlamova Iryna, Somchenko Viktoriia, Varlamova Alina

FEATURES OF THE DISPLAY OF GOODS INVENTORY AND GOODS TURNOVER.....	126

Pylypenko Liubomyr, Grytsay Olga, Voskalo Natalia

ACCOUNTING ASSESSMENT OF CAPITAL RESERVES BY RESERVE EXPLORATION AND MINERAL EXTRACTION COMPANIES.....	131

Kovalenko Olena, Parhamenko Olena

UPDATE OF THE TASKS OF THE STAKEHOLDERS OF THE FORENSIC ECONOMIC EXAMINATION REGARDING THE DETERMINATION OF DAMAGES CAUSED BY THE AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION.....	136

Фрадинський О.А.

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,
завідувач відділу розвитку митної справи
Науково-дослідного інституту фінансової політики
Державного податкового університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9093-5026>

Fradynskyi Oleksandr

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Researcher at the Department of Customs Affairs,
Research Institute of Financial Policy
of the State Tax University

ПОДАТКОВА АМНІСТІЯ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

TAX AMNESTY IN UKRAINE: FEATURES AND RESULTS

Стаття присвячена дослідженню особливостей проведення податкової амністії в Україні. Здійснено класифікацію амністій у господарській активності (податкова амністія, амністія капіталів, економічна амністія) та зроблено висновок, що за своєю суттю український варіант амністії відноситься до економічних амністій. Узагальнено досвід найбільш успішних у цій сфері зарубіжних країн (Індонезія, Аргентина, Республіка Казахстан, Італія). Охарактеризовано фіскальну, регуляторну, інвестиційну і соціальну функції податкової амністії та узагальнено характерні особливості її здійснення в Україні. Висловлено думку про те, що не дивлячись на можливі позитивні вигоди в ході проведення податкової амністії, вона суперечить окремим положенням Конституції України та принципам оподаткування, які відображені в Податковому кодексі. З'ясовано, що за результатами проведення податкової амністії, її не можна вважати успішною, зважаючи на фінансові очікування, які були на початку її запровадження та на реальні досягнуті результати. це давно назрілий об'єктивний процес, який вимагає своєї реалізації в Україні. Зроблено висновок, що не дивлячись на назрілу потребу в проведенні податкової амністії в Україні, невдача була обумовлена невірно обраним часом її проведення; відсутністю суттєвих змін у чинному фіскальному законодавстві, довіри до вітчизняної судової системи, ефективної боротьби з корупцією; ведення активної масово-роз'яснювальної роботи серед суспільства.

Ключові слова: податки, податкова амністія, тіньова економіка, бюджет, економічні правопорушення, інвестиції.

The article is devoted to the study of the peculiarities of tax amnesty in Ukraine. In the course of the research, it was found that tax amnesty is not only a need for the socio-economic life of society, but also the implementation of the pre-election program of the current government. It is emphasized that this is the first comprehensive attempt to implement tax amnesty in practice as a tool of financial and tax regulation of the economy. The classification of amnesties in economic activity (tax amnesty, capital amnesty, economic amnesty) was carried out and it was concluded that the Ukrainian version of the amnesty belongs to economic amnesties. The experience of the most successful foreign countries in this field (Indonesia, Argentina, the Republic of Kazakhstan, Italy) was studied. It has been established that world practice proves that the economic benefit of the state during the amnesty can be realized in 3 main ways: depositing legalized funds by declarants in interest-free deposits in state banks for a specified period of time; payment of a one-time tax, which is either equal to the basic rate of income tax, or, as is very often the case in practice, much lower (by 2–3 times) than the basic level; the purchase of government debt securities (usually bonds) with a long period of rotation on the conditions of the absence of fines or the payment of a fixed tax at a small rate. The fiscal, regulatory, investment and social functions of the tax amnesty are characterized and the characteristic features of its implementation in Ukraine are summarized. The opinion was expressed that, despite possible positive benefits in the course of the tax amnesty, it contradicts certain provisions of the Constitution of Ukraine and the principles of taxation, which are reflected in the Tax Code, and may lead to negative expectations among domestic businesses. It was found that according to the results of the tax amnesty, it cannot be considered successful, taking into account the financial expectations that were at the beginning of its implementation and the actual results achieved. this is a long-overdue objective process that requires its implementation in Ukraine. It was concluded that, despite the urgent need to hold a tax amnesty in Ukraine, the failure was due to the incorrectly chosen time of its holding, which fell on the period of the active phase of Russian aggression; lack of significant changes in the current fiscal legislation, trust in the domestic judicial system, effective fight against corruption; conducting active public outreach work among society.

Keywords: taxes, tax amnesty, shadow economy, budget, economic offenses, investments.

Постановка проблеми. Податкова амністія поряд із списанням податкових недоїмок – один із найбільш давніх інструментів фінансового та податкового регулювання економічного життя в суспільстві. Податкова амністія у своїй багатогранності сприяє не лише наповненню державної казни, але й забезпечує процеси детінізації господарського життя, легалізації тіньових капіталів в офіційному сегменті, а відтак – збільшенню інвестиційного ресурсу економіки. Саме цей фактор є визначальним для країн, що переживають етап реформування економічних відносин чи зміну економічної доктрини, до яких сміливо можна віднести і Україну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження податкової амністії завжди перебувало у фокусі наукових пошуків як зарубіжних так і вітчизняних науковців та практиків, серед яких варто виокремити доробок В. Андрущенка, К. Баєра, Е. Борна, Д. Гетьманцева, О. Дудорова, О. Дяченка, А. Едельштейна, Д. Каменського, Н. Лисецької, Р. Мовчана, С. Мовчун, І. Родрігеса, Д. Стародуба, І. Трубіна та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, в Україні, яка намагається сформувати свій шлях у сфері формування і реалізації власного механізму податкової амністії, залишається не дослідженими виокремлення національних особливостей її проведення та, власне, підбиття підсумків і оцінка результативності.

Постановка завдання. В межах публікації основними завданнями поставлено вивчення особливостей здійснення податкової амністії в Україні, її корелювання із світовим досвідом та оцінка результативності.

Виклад основного матеріалу. У передвибірчій програмі кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського було зазначено – «Усі роки влада штучно створювала ситуацію, за якої чесно вести бізнес в Україні для підприємця було практично неможливо. Тому ми запровадимо одноразову «нульову декларацію» для бізнесу. Кожен бізнесмен за 5% зможе задекларувати та легалізувати свої доходи. Отримані кошти підуть на зменшення тарифного навантаження для малозабезпечених. Проїшовши «економічне чистилище», кожен отримає шанс у подальшому чесно вести бізнес у країні» [1]. Таким чином, прийняття закону № 5153 – це не лише соціально-економічна необхідність, яка сформувалася в результаті господарської активності українського суспільства, але й виконання однієї з передвибірчих обіцянок чинного гаранта Конституції.

Амністія – слово грецького походження, що перекладається як «прощення» та означає повне або часткове звільнення від відповідальності окремих груп громадян за вчинені ними правопорушення. Амністію у сфері економіко-фінансових відносин між державою та її громадянами доцільно розбити на 3 основні види – податкова амністія, амністія капіталів (активів), економічна амністія [2, с.196–198]:

– податкова амністія – передбачає звільнення від відповідальності платників податків, які свідо-

мо чи несвідомо не сплатили податки у встановлені законом терміни, у разі добровільної сплати такими платниками своїх обов'язкових платежів. Прикладом податкової амністії в Україні є пільгове розмитнення іномарок (так званих, «євроблях», яке діяло з 25.11.2018 по 22.02.2019 року, та принесло до Пенсійного фонду 7,67 млрд грн, а всього було розмитнено на пільгових умовах близько 125 тис. автомобілів). У 2014 році в Україні було реалізовано на практиці принцип податкового компромісу як особливого режиму звільнення від юридичної відповідальності платників за заниження податкового зобов'язання по податку на прибуток та ПДВ за будь-які періоди до 1 квітня 2014 року, що по факту означало проведення податкової амністії, якою скористалося 0,5% платників цих податків, а податкові надходження за цими обов'язковими платежами виросли на 2,5%;

– амністія капіталів (активів) – передбачає звільнення від оподаткування матеріальних чи нематеріальних цінностей, які були набуті чи отримані власником із порушенням законодавства (окрім кримінального);

– економічна амністія – включає в себе і податкову амністію і амністію капіталів (активів). Як правило, саме вона здійснюється протягом останніх кількох десятиліть в світі. Саме її ознаки має запланована легалізація у сфері економічних відносин в Україні. Необхідними умовами проведення успішної економічної амністії є: наявність об'єктивної потреби у ній через недосконалість законодавчого поля; прийняття нормативно-правової бази для її проведення; одноразовий характер (хоча можлива і її пролонгація, як це відбулося в Україні, коли термін проведення податкової амністії було продовжено ще на 6 місяців) і обмежені терміни здійснення; потреба в декларуванні активів, що легалізуються; дискримінація по відношенню до сумлінних платників податків шляхом порушення принципів оподаткування загальності оподаткування; рівності усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотності настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; стабільності тощо.

Виходячи з вищевикладеного та, враховуючи особливості проведення податкової амністії в Україні, вважаю за доцільне дати визначення економічної амністії як сукупності законодавчих, адміністративних та економічних заходів держави, які спрямовані на залучення в офіційний сегмент господарювання фінансових ресурсів та інших активів, що формуються та (або) використовуються в некримінальному сегменті тіньової економіки.

Функції економічної амністії:

– фіскальна – поповнення централізованих фондів грошових коштів держави за рахунок сплати порушником разового податку або штрафу у фіксованому розмірі від вартості легалізованих активів та надходження податків в майбутньому від легалізованих активів;

- регуляторна – зменшення масштабів тіньової економіки та її впливу на суспільне життя в країні;

- інвестиційна – залучення в офіційний сектор економіки вільних грошових коштів, у тому числі через репатріацію капіталу, які будуть направлені на поживалення ділової активності;

- соціальна – створення правових механізмів формування нових взаємовідносин між громадянами-порушниками і державою («з чистого листа»); підвищення довіри між бізнесом державою і суспільством; профілактика податкових (економічних) правопорушень.

Світова практика засвідчує, що економічна вигода держави в ході проведення амністії може реалізовуватися 3 основними способами, кожен з яких реалізований у механізмі української податкової амністії капіталу:

- депонування легалізованих коштів декларантами на безвідсоткових депозитах у державних банках на визначений часовий період. У такому випадку банківська система отримує додаткові інвестиційні ресурси. Цей механізм реалізується через необхідність розміщення готівкових коштів, що планується легалізувати декларантом, на банківському рахунку;

- сплата разового податку, який або дорівнює базовій ставці податку на доходи, або ж, як це дуже часто буває на практиці, – значно менший (у 2–3 рази) за базовий рівень оподаткування (у нашому варіанті це – 5% (як це прописано у передвиборчій програмі Президента для активів, що знаходяться в Україні та 9% (половина від стандартної ставки ПДФО) для активів які перебувають за кордоном). Вигода держави полягає у можливості фінансувати свої бюджетні видатки;

- викуп боргових цінних паперів держави (як правило, облігацій) із тривалим періодом обертання на умовах відсутності штрафних санкцій або ж сплати фіксованого податку за невеликою ставкою (в Україні – це 2,5%). Це означає, що держава отримує додатковий дешевий ресурс, який можна використати як на інвестування так і на виконання своїх бюджетних зобов'язань.

Плануючи, законодавчо врегульовуючи та реалізуючи на практиці економічну амністію, державі, яка це робить, варто ретельно вивчити досвід інших країн, які вже пройшли цей шлях, для того щоб уникнути можливих «підводних каменів» амністування. Адже, як показує світова практика, в одних держав все відбулося успішно, другі – зазнали фіаско, не досягнувши запланованого, а результати третіх – не є настільки однозначними та можуть бути розцінені двояко. Як зазначали українські урядовці і законодавці у своїх коментарях, які передували запровадженню податкової амністії в Україні. Ними прискіпливо вивчався світовий досвід у цій сфері, особлива увага зверталася на Індонезію і Аргентину.

Сучасним світовим лідером у сфері здійснення амністії капіталів є Індонезія, якій вдалося протягом 9 місяців 2016–2017 років легалізувати близько 370 млрд дол США, або 40% від ВВП країни,

а до самої кампанії легалізації скористалося близько 930 тис. індонезійців, переважно представників заможного класу. Фіскальна результативність становила 8 млрд доларів США додаткових бюджетних надходжень. Амністія капіталу була розбита на 3 етапи, які тривали по 3 місяці кожен, причому ставки разових податків-зборів збільшувалися від етапу до етапу: I етап – 2% для активів всередині країни, 4% для активів із офшорів; II етап – 3% і 6%; III етап – 5% і 10% відповідно. Основною причиною успіху індонезійської амністії стало те, що місцевий великий бізнес повірив державі та побачив для себе шанс «відбілити» свої тіньові капітали [3].

У цей же період, паралельно з Індонезією, одну із найбільш успішних світових провела Аргентина. Захід тривав із 25.07.2016 по 31.03.2017 років. Всього було легалізовано активів на 116,8 млрд дол США, а до бюджету надійшло 9,65 млрд дол США. Участь в амністії прийняли 255 тисяч платників податків (при населенні у приблизно 45 млн осіб). Для проведення амністії було прийнято, так званий «Закон про білий капітал», згідно якого передбачалося оподаткування активів, які легалізовувалися із сплатою разового податку-штрафу за ставками: якщо дохід становив: близько 4,7 тис. дол. – ставка податку застосовувалась у розмірі 0%; до 10,7 тис. дол. – 5%, від 10,7 тис. дол. і більше – 10% або 15% (залежно від періоду, коли такий дохід було задекларовано). Взагалі звільнялися від сплати цього податку легалізовані кошти, які вкладалися у придбання державних облігацій, випущених у доларах США, із періодом обертання від 3 до 6 років [4, с. 404].

Досить часто економічну амністію використовує уряд Італії, який настільки захопився її проведенням протягом останніх 20 років, що Організація економічної співпраці та розвитку змушена була йому рекомендувати взагалі відмовитись від цієї практики, в силу того, що це може зруйнувати податкову систему країни. Найбільш успішною амністією стала легалізація капіталів, яка відбувалася в Італії із вересня 2001 по 2003 роки. Громадянам було запропоновано добровільно легалізувати наявні свої капітали, які перебували на території країни за базовою діючою ставкою податку на доходи у 30%. Для активів, які перебували за кордоном (в основному – у Швейцарії) пропонувалася ставка податку у 2,5% від заявленої суми. В якості інвестиційної альтернативи пропонувалося придбання державних облігацій на суму, яка становила 12% від вартості легалізованих активів. Одночасно з оголошенням амністії було значно підвищено штрафи за порушення податкового законодавства. Результатом такої державної політики стала легалізація протягом 2002 року активів на суму 55 млрд дол США, а всього до кінця 2003 року було легалізовано капіталів на 73 млрд дол США, при цьому кількість доларових мільйонерів в країні виросла на 13,25%. В 2009 році було проведено ще одну податкову амністію, результатом якої стало повернення капіталів на 80 млрд євро та сплата

до бюджету 4 млрд євро за ставкою разового збору у 5%.

Серед країн-вихідців з колишнього Радянського Союзу, із якими Україна має частину спільної історії, позитивний досвід економічної амністії має Республіка Казахстан, яка проводила амністію вже двічі. Вперше – у 2001 році, коли було задекларовано і легалізовано активів на 480 мільйонів доларів США, а легалізацію своїх доходів здійснили близько 10% населення країни. При цьому декларанти звільнялися від сплати податків та обов'язку пояснювати походження капіталів, а сама легалізація полягала у розміщенні коштів на спеціальних рахунках в 16 визначених місцевих банках. Для підвищення рівня довіри до амністії, урядом Казахстану було прийнято рішення про знищення усіх поданих декларацій за період із 1995 по 2000 роки, а особи, які легалізували тіньові кошти, отримували спеціальні охоронні свідоцтва із зазначенням суми депозиту. Одночасно із податковою амністією було знижено ставки основних податків – ПДВ на 4% та соціального внеску на 5%. У свою чергу усе це сприяло формуванню довіри між суспільством та державою та стало основою успішному проведенню економічної амністії у 2005-2007 роках, коли за ставкою одноразового податку на прибуток за ставкою 10% було легалізовано активів на суму 6,7 млрд. дол. США.

Що ж із світового досвіду використала Україна в ході своєї податкової амністії? Варто відмітити наступне [5]:

- всеохоплюючий характер амністії по відношенню до тіньових активів, які не мають кримінального походження;

- отримання вигоди інвестиційного (через розміщення коштів на спеціальних банківських рахунках), фіскального (через сплату разових зборів) та позикового (через вкладення у боргові цінні папери) характеру;

- диференційований підхід в застосуванні ставок разового податку-збору, залежно від місця знаходження активів (на території України – 5%, або ж за її межами – 9%) чи способу їх легалізації (купівля облігацій – 2,5%);

- застосування понижуючої ставки разового збору (7% для активів, що знаходяться за кордоном у разі їх легалізації протягом перших 6 місяців дії амністії, або ж 9,5% – на умовах розстрочення платежу);

- розстрочка разового податку платежу на тривалий термін (до 3 років).

Враховуючи світовий досвід, можна впевнено стверджувати що успіх чи невдача економічної амністії перебуває в прямій залежності від того:

- наскільки вдало спрацювала держава проводячи масову інформаційно-роз'яснювальну роботу серед своїх громадян;

- рівня довіри громадян до своєї держави та ступеня формування між ними партнерських взаємовідносин;

- коректності роботи фіскальних органів, на які покладається проведення кампанії з амністії;

- рівня незалежності судової системи, як арбітра у вирішенні спорів, що неминуче виникатимуть у ході амністії (для прикладу – з метою визначення кримінальних джерел походження коштів);

- економічної стабільності в державі, яка залежить від системи внутрішніх та зовнішніх факторів, адже зрозуміло, що в країну яка воює, капітал буде повертатися вкрай неохоче.

Амністія, яка реалізується будь-якою державою світу, незалежно від рівня її економічного розвитку, формує дискримінаційні умови стосовно сумлінних платників податків в порівнянні з іншою частиною суспільства, яка схильна порушувати законодавство, будучи задіяною в тіньовому сегменті економіки.

Тому економічна амністія в Україні не є винятком, в силу того, що стосується лише частини членів суспільства (не великої) та здійснюється на пільгових засадах (із зменшеним рівнем одноразового податку-штрафу і відсутність відповідальності зі сторони декларантів) порушує основні вимоги, викладені в основному законі, а саме – статей 67 та 68 Конституції України, відповідно до яких кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом та неухильно дотримуватися Конституції України та законів України.

Окрім того, амністія суперечить частині принципів, на яких ґрунтується податкове законодавство в Україні та які прописані у статті 4 Податкового кодексу України (ПКУ) [6]: загальність оподаткування – кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені ПКУ, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є; рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; стабільність – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки (по факту – з 1 вересня 2021 року запроваджується новий разовий податок, не передбачений статтею 7 ПКУ).

Експерти відзначають, що в сучасних українських реаліях, ніхто не може гарантувати, що конфіденційна інформація про осіб, які скористалися можливостями економічної амністії, не потрапить до рук відвертого криміналу та не стане причиною нової хвилі рекету [7, с. 306].

Аналогічну ситуацію декларант може отримати у стосунках з контролюючими державними органами, адже взявши добровільну участь у легалізації своїх активів він по факту підтверджує свою тіньову економічну активність у попередніх періодах. Такий собі варіант «явки з повинною», який з точки зору держави не гарантує відмови декларанта від отримання тіньових доходів в майбутньому.

Проведення податкової амністії капіталів може сформувати в українському суспільстві негативні очікування, пов'язані із тим, що не варто сплачувати податки, адже держава знову може оголосити нову амністію, на кращих умовах для мінімізаторів. Цей варіант є абсолютно життєздатним, прикладом подібного є історія з пільговим розмитненням «євроблях», яка тягнеться від 2018 року під умовним гаслом «А давайте ще і далі продовжимо пільговий період розмитнення?! Бо не всі встигли!...».

Перед початком податкової амністії, серед експертних оцінок обсягів тіньових ресурсів, які знаходяться у розпорядженні українців, стверджувалося, що у тіні перебуває від 50 до 80 млрд дол США (за різними оцінками), тому детінізація хоча б невеликої частки у 10–20% від цієї суми забезпечить разове впливання в офіційну економіку 8–15 млрд дол США, а податкові надходження становитимуть від 400 до 750 млн дол США. Голова комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев у березні 2021 року, коли запускався процес законодавчого забезпечення податкової амністії, заявляв, що кількість готівки, яка перебуває у населення «під подушкою», – 45–50 млрд дол США. Планувалося вивести з тіні десь 30 млрд дол США, якщо б реально вдалося легалізувати хоча б 20 млрд. доларів, то це слід вважати перемогою.

На нашу думку, в частині фіскального результату великим успіхом було б надходження додаткових податкових платежів в сумі, які відповідають результатам податкової амністії «євроблях» – близько 8 млрд гривень (на той час $\approx$ 300 млн. дол США), а обсяги детінізованих фінансових ресурсів становитиме 4,5–5 млрд дол США, або $\approx$ 3% від обсягів номінального ВВП. Проте, як це буває на практиці, результати проведеної податкової амністії залишають бажати кращого, за даними її ідеолога Д. Гетманцева, станом на 01.03.2023 року, у рамках «податкової амністії» було подано 845 декларацій, якими задекларовано 8,832 млрд грн, сума одноразового збору склала 547,5 млн гривень. Причому 2,6 млрд грн, або близько 30% від усієї суми було задекларовано в останні два тижні податкової амністії [8]. Тобто в перерахунку на поточний валютний курс гривні до долара, загальний обсяг легалізації склав 223 млн дол США, а величина одноразового збору – 13,7 млн дол США, що дає підстави вважати результати податкової амністії в Україні провальними, а з врахуванням її пролонгації на 6 місяців – катастрофічними.

Висновки. Податкова амністія капіталів – це давно назрілий об'єктивний процес, який вимагає своєї реалізації в Україні. Проте, не дивлячись на очевидну потребу у її проведенні, необхідною умовою вдалого її здійснення є – вірно вибраний час її проведення; вдосконалення чинного фіскального законодавства; повернення довіри до судової системи, налагодження ефективної боротьби з корупцією. Активізація процесів детінізації тіньових капіталів шляхом проведення їх амністії, чіт-

ко кореспондується із передвиборчою програмою президента України та є одним із вже виконаних її пунктів. Тут важлива не стільки формальна сторона – «ми пообіцяли і запровадили податкову амністію», а особливості її проведення та головне – наслідки від її здійснення для держави, бізнесу і пересічного громадянина. Детінізацію капіталів, із врахуванням особливостей проведення податкової амністії в Україні, здійснюється із врахуванням зарубіжного досвіду, в першу чергу, – аргентинського та індонезійського (як найбільш успішних) та має на меті, як фіскальну так і інвестиційну компоненту, а сама податкова амністія капіталів розрахована, переважно, на представників середнього класу.

Подальші наукові розвідки у цьому напрямку будуть базуватися на аналізі особливостей проведення податкової амністії в Україні у 2021–2023 роках, детальному вивченні причин її невдачі та розробці нової моделі проведення податкової амністії у післявоєнний час.

Бібліографічний список:

1. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. URL: <https://program.ze2019.com> (дата звернення: 01.03.2023).
2. Лисецька Н. М. Світова практика впровадження податкових амністій: досвід для України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2020. № 1–2. С. 192–207.
3. Податкова амністія. Як це робили інші і навіщо вона Україні. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54876368> (дата звернення: 02.03.2023).
4. Дяченко О. П. Податкова амністія в Україні в контексті світового досвіду. Актуальні аспекти розвитку науки і освіти : збірник тез доповідей І Міжнародної науково-практичної конференції НПП та молодих науковців (м. Одеса, 13–14 квітня 2021 року). Одеса. 2021. С. 403–405.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання детінізації доходів та підвищення податкової культури громадян шляхом запровадження одноразового (спеціального) добровільного декларування фізичними особами належних їм активів та сплати одноразового збору до бюджету : Закон України від 15.06.2021 р. № 2464-VI. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71231 (дата звернення: 28.02.2023).
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20141231#Text> (дата звернення: 23.02.2023).
7. Довгань Б. В., Мовчан Р. О. Ризики одноразового добровільного декларування в аспекті податкової злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 304–308.
8. Данило Гетманцев. Добровільне декларування активів (податкова амністія) завершилося. URL: <https://t.me/getmantsevdanil/2009> (дата звернення: 03.03.2023).

References:

1. Peredvyborcha prohrama kandydata na post Prezidenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho [Pre-election program of the candidate for the post of President of Ukraine Volodymyr Zelenskyj]. Available at: <https://program.ze2019.com/> (accessed: 01.03.2023).
2. Lysetska N. M. (2020) Svitova praktyka vprovadzhenia podatkovykh amnistii: dosvid dlia Ukrainy [World practice

- of implementing tax amnesties: experience for Ukraine]. Zbirnyk naukovykh prats Universytetu derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy, vol. 1–2, pp. 192–207.
3. Podatkova amnistiiia. Yak tse robyly inshi i navishcho vona Ukraini [Tax amnesty. How others did it and why it is for Ukraine]. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54876368> (accessed: 02.03.2023).
  4. Diachenko O. P. (2021) Podatkova amnistiiia v Ukraini v konteksti svitovoho dosvidu [Tax amnesty in Ukraine in the context of world experience]. Zbirnyk tez dopovidei I Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii NPP ta molodykh naukivtsiv Aktualni aspekty rozvytku nauky i osvity. Odesa, pp. 403–405.
  5. Verkhovna rada Ukrainy (2021) Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo stymuliuvannia detinizatsii dokhodiv ta pidvyshchennia podatkovoi kultury hromadian shliakhom zaprovadzhennia odnorazovoho (spetsialnogo) dobrovilnogo deklaruvannia fizychnymy osobamy належних їм активів та сплати одnorazового збору до бюджету : [On the introduction of amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding the stimulation of detinization of incomes and improvement of the tax culture of citizens by introducing a one-time (special) voluntary declaration by individuals of their assets and payment of a one-time fee to the budget] Available at: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71231 (accessed: 28.02.2023).
  6. Verkhovna rada Ukrainy (2010) Podatkovi kodeks Ukrainy: [Tax Code of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20141231#Text> (accessed: 23.02.2023).
  7. Dovhan B. V., Movchan R. O. (2022) Ryzyky odnorazovoho dobrovilnogo deklaruvannia v aspekti podatkovoi zlochynnosti [Risks of a one-time voluntary declaration in terms of tax crime]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 4, pp. 304–308.
  8. Danylo Hetmantsev. Dobrovilne deklaruvannia aktiviv (podatkova amnistiiia) zavershylosia [Danylo Hetmantsev. Voluntary declaration of assets (tax amnesty) has ended]. Available at: <https://t.me/getmantsevdanil/2009> (accessed: 03.03.2023).